

## YR ARAN

Mae'r ardal yn un eang a diarffordd, ac ar wahân i greigiau mawr Gwm Cywarch a chymoedd rhewlifol yr Aran, mae'r clogwyni yn rhai go fychan ar y cyfan. Mae daeareg yr ardal yn wahanol i'r hyn a geir yr ochr arall i Ffawt Bala ac nid yw'r creigiau yn gyffredinol yn gwrthsefyll erydiad. Yn yr ardal, a drosodd i'r Dwyrain yn Maldwyn hefyd mae'r defnydd o'r gair tap fel term ar graig serth. Gair a fenthycwyd yn ôl pob tebyg o hen ffurf Saesneg tap 'top'. Unwaith eto gall rhywun nodi nad oes defnydd o'r gair clogwyn 'clogwyn' fel term i'w ganfod am unrhyw enwau clogwyni yn yr ardal hon.

### Craig Cwm Du SH 879230

Mae'n debyg bo'r graig yn cael ei enw oherwydd yr agwedd dywyll ogleddol y cwm. Fodd bynnag, nid yn unig yw'r gair du yn gysylltiedig â lliw'r graig neu agwedd dywyll. Gellid defnyddio'r gair du i gyfleu rhagargoel neu arwydd drwg.

### Craig Cwm Lloi SH 910154

Mae'r lloi 'bustach' yn yr enw yn dangos bo'r dyffryn cysgodol yn fan da i'r gwartheg.

### Craig Cywarch SH 8418/8419

Roedd *cywarch* (hemp) yn blanhigyn defnyddiol iawn ar un adeg, fe'i defnyddiwyd yn bennaf wrth wneud rhaffau a sachau. Roedd angen llawer iawn o ddŵr i'w drin ac a oedd y dyffryn yn lleoliad ar gyfer prosesu cywarch neu a oedd y planhigyn hefyd yn tyfu yn y cwm? Ar un adeg gelwid cywarch yn 'Gallow Grass' yn Saesneg oherwydd y rhaffau a ddefnyddiwyd ar gyfer crogi pobl ar y crocbren.

### Craig Pymylau SH 921199

Tybed os llygriad ysgrifenedig lluosog y gaie *pannwl* 'ceudod, pant, cil', sef *panylau*, *pan(h)ylau*, yn debyg i'r elfen yn yr enw Moel y Panylau. Neu, tybed os oes llygriad ar enw'r planhigyn *Pymystl* sef y Cegyr/Cegid Mawr 'Cowbane, Water Hemlock': *Cicuta virosa*.

### Craig y Ffynnon SH 833198

Mae'r gair *ffynnon* 'pydew' yn gysylltiedig a'r Hen Gernyweg *funten*, Hen Lydaweg *funton*.

### Craig y Geifr SH 874269

Clogwyn arall a enwir ar ôl y geifr a welir yno. Daethpwyd â geifr i Brydain tua diwedd y Neolithig, tua 3000 o flynyddoedd CCC ac maent yn achosi difrod mawr i lystyfiant, gan eu bod yn gallu cyrraedd planhigion mynydd sy'n tyfu ar ardaloedd o glogwyn yn rhy beryglus i ddefaid bori.

### Craig y Pant SH 915223

Y graig yn y *pant* 'ceudod' yw'r clogwyn cyntaf y daw rhywun ato ar ôl y rhostir gwastad.

### Craig yr Ogof SH 914247

Nid oes ogof 'clasurol' i'w weld yn y graig, gellid diffinio unrhyw fath o hafn neu hollt gan y gair ogof, byddai gordo yn y clogwyn neu gilfach yn ei waelod yn rhesymeg am y term.

### Creigiau Brithion SH 839204

Mae'r creigiau mewn ardal gymysg, sef creigiau, sgri a gwahanol fathau o lystyfiant. Y cymysgedd yw'r ystyr y tu ôl i frithion yn yr enw, y lluosog y gair *brith* 'amryliw, cymysg'.

### Creigiau Camddwr SH 849199

Mae'r ardal hon o greigiau creigiau uwchben nant fechan o'r enw Camddwr; er bod y nant yn sychu ar brydiau mae'n debyg mai'r cyfeiriad yn yr enw yw *cam* 'naid' + *dŵr* i ddisgrifio nant sydd yn cwmpo a llamu i lawr y rhadau bychan serth. Ond, y gallai'r dehongliad *cam* 'plygu, crog' fod

yn berthnasol i gwrs uchaf y nant hefyd.

### **Esgair Felen SH 847193**

*Esgair* 'cefnen, sbardun' + *felen* 'melyn'; fel arfer dynodi lliw melyn goch neu welw o ryw fath yn hytrach na gwir felyn. Yn aml, cyfeirir at Esgair gyda'r gair melyn, oherwydd cysylltiad enwol cyffredin at esgair fel yn Esgair Geiliog; lliw traed y ceiliogod a'i sbardunau cefn yw melyn.

### **Ffenestr y Graig SH 847195**

Wedi'i enwi gyda'r term *ffenestr* 'agoriad' oherwydd wrth sefyll mewn un man penodol, gellid gweld twll neu 'ffenestr' yn y graig, a ffurfiwyd gan floc sydd wedi cwmpo.

### **Gallt Ceiniogau SH 914216**

*Gallt* 'clogwyn, llethr' + *ceiniogau* lluosog y gair *ceiniog*. Oes yna ddewis rhwng cysylltiad gyda lliwiau, fel yn y gair *ceiniogog* 'amryliw, ysmotiog'; neu, y planhigyn mynydd cyffredin Ceiniog y Gors neu Dail y Geiniog (Pennywort): *Hydrocotyle vulgaris*. Mae'r mwyafrif o enwau eraill gyda'r term *ceiniogau* neu *geiniogau* ynddynt yn cyfeirio at werth neu ryw fath o daliad tirol. Fodd bynnag, un esboniad a roddwyd oedd bo'r swm cerrig mân y sgri yn disgyn yn debyg i swm darnau o'r arian yn taro'r daear.

### **Graig Ty Nant SH 898218**

Wedi'i enwi ar ôl y fferm, fe welir yr enw Gallt y Maen yma hefyd. Roedd y llwybr islaw'r creigiau yn rhan o ffordd bwysig drwy'r mynyddoedd i borthmyn a bugeiliaid ar un adeg.

### **Llam y Lladron SH 756136**

*Llam* 'naid' + y + *lladron* 'ysbeilwyr', mae'r clogwyni yn edrych allan uwch y bwlch a gallent fod yn fan i'r ysbeilwyr guddio ac wedyn ruthro i lawr.

### **Ogof Ddu SH 894214**

Gall y gair ogof ddynodi hollt neu hafn, gordo yn y clogwyn, nid yn unig ogof yn y graig.

### **Pared yr Ychain SH 847226**

*Pared* 'diffwys, clogwyn; wal' + *ychai* ffurf lluosog y gair *ych* 'Saes. ox' *Bos taurus*. Mae'r gair pared, weithiau fel parwyd, yn air digon prin; fel arfer fe'i defnyddir fel term ar waliau mewn adeilad; gair a fenthycwyd Lladin cyffredin *paret*. Fe'i gwelir hefyd fel enw clogwyni yn Ffrainc â Sbaen fel parete. Mae'r gair ychain yn ffurf luosog arall o ych. Pared yr ychen c.1700 Parochialia, Pared-yr-ychain 1838 AO.

### **Sawdl y Graig SH 848194**

Mae'n debyg bod y *sawdl* 'cefn y troed' y graig yw cais i ddynodi'r newid mewn cyfeiriad y clogwyn. Mae'r rhan a enwir o'r clogwyn yn ffurfio'r gornel allanol, lle mae'n newid o agwedd deheuol i wynebu'r gogledd-ddwyrain.

### **Tap Hafn Mawr SH 848193**

Yr *hafn* 'hollt' mawr yw'r hollt enfawr yn y graig. Efallai bod *tap* 'clogwyn taflu allan, gordo' wedi deillio o'r hen ffurf Saesneg *tap* 'uchafbwynt'; neu, gall fod yn llygredd lleol o'r gair Saesneg *top*. Ceir defnydd tebyg yn yr enw Mither Tap, Swydd Aberdeen; yma mae'r ystyr wedi aros am uchafbwynt 'copa'.

### **Tap Mawr SH 845188**

Mae'r gair *tap* 'clogwyn sy'n ymestyn allan', sy'n debygol o fod o'r Saesneg, yn eithaf cyffredin yn Ne Meirionnydd ac i mewn i ardal ogledd-orllewin Maldwyn. Nid oes rhaid i'r clogwyn fod yn ymestyn allan llawer.

### **Tap Nyth yr Eryr SH 906217**

Byddai nyth eryr wedi bod yn nodwedd amlwg ar un adeg; ond, byddai eryr mytholegol yr un mor bosibl. Yr oedd gan bob ardal ei chasgliad ei hun o chwedlau a straeon; a fyddai'r straeon yn debyg os nad yr un fath â'r rhai mewn ardaloedd cyfagos, dim ond yr enwau a'r lleoliadau yn y straeon fyddai'n newid. Yr Eryr 1838 AO.

### **Tap Pant Cae SH 844185**

*Tap* 'clogwyn' + *pant* 'ceudod' + *cau* 'amgau', yn hytrach na *cae* 'maes'; cymysgedd oherwydd llafariad lleol.

### **Tap Rhygan Ddu SH 843189**

Enw gwreiddiol y clogwyn oedd Yr Hukan Ddu; gyda *hugan* 'clog, mantell' yn deillio o'r Lladin *huca*, fe'i gwelir yn y Gernyweg *hug(k)*, Saesneg *huke* 'clog'. Mae'r graig yn sicr yn atgoffa rhywun o ffigwr gyda chlog o ryw fath.

### **Tapiau Gwlybion SH 841184**

Tapiau yw lluosog y gair *tap* 'clogwyn' sy'n ymestyn allan'. Oherwydd lluosog yw'r nodwedd a ddisgrifir rhaid cael y disgrifydd yn y lluosog hefyd fel arfer felly gwlyb yn newid i (g)wlybion.

### **Tap y Gigfran SH 844188**

Byddai nyth y gigfran yn eithaf amlwg ac mewn man ffafrio yn uchel i fyny ac yn edrych allan dros y dyffryn. Ond, fe allai enw'r clogwyn ddynodi man peryglus lle gallai anifeiliaid ddisgyn i'w marwolaethau hefyd, enw a roddir fel rhybudd.

### **Tap y Graig SH 847189**

Beth oedd y nodwedd benodol y graig yn y man yma.

### **Y Gist Ddu SH 873270**

Fe welir ffurfiau sy'n debyg i'r gair *cist* 'bocs, blwch, arch' mewn sawl iaith Ewropeaidd, fel yn yr Hen Nors *kista* i'r Lladin *cist-a*. Gellir ei ddefnyddio ar gyfer unrhyw ffurf blwch cyffredinol. Byddai rhywun yn amau bod yr enw yn cyfeirio at y bwtres canolog hirsgwar uchel, uwchben y wal gerrig sy'n arwain i fyny o'r llyn, sy'n debyg i arch.